

УДК 070.1:32.01 (477:7/8=161.2)

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ В УКРАЇНІ ТА В ПРЕСІ ДІАСПОРИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Т. Балда

*Львівський національний університет імені Івана Франка
бул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна, e-mail: Skaljuk@rambler.ru*

Зроблено спробу проаналізувати концепції та пошуки національної ідеї в українській та діаспорній пресі. Окреслено досвід публіцистики газети американських українців “Свобода” у формуванні національних пріоритетів.

Ключові слова: національна ідея, діаспора, “Свобода”, публіцистика, преса, відображення дійсності, самосвідомість, національні цінності.

Проблема пошуків концепції національної ідеї для України далеко не нова, про неї як кількадесят літ тому, так і нині говорили й говорять відомі філософи та публіцисти — від В’ячеслава Липинського, Юрія Липи, Дмитра Донцова, Євгена Сверстюка, Івана Дзюби, Оксани Забужко та інших в Україні до Макса Вебера, Курта Гюбнера, Ісайї Берліна, Олександра Дугіна, Олександра Панаріна й інших — у світі. Проте поряд із світоглядними аспектами трактування національної ідеї згаданими вище авторами, в Україні чи не кожен рядовий публіцист або початкуючий політолог прагне висловити своє бачення спільної ідеї для всіх українців. Нового поживлення пошуки національної ідеї набули після подій Помаранчевої революції.

Таким чином, термін “національна ідея” став чи не найпоширенішим у словнику нашої сучасної культури. І, як нерідко трапляється, зі зростанням частоти вживання, зміст його затьмарюється, набираючи ознак якогось аморфного утворення, куди кожен ладен вкладати все, що йому до вподоби. Така складність зумовлена не лише низьким загальним рівнем національної самосвідомості, а й реальною неоднозначністю компонентів, що утворюють зміст поняття “національна ідея”.

Пригадується, виступаючи на III Всесвітньому форумі українців, тодішній Президент України Леонід Кучма сказав: “Мені хотілося б бачити національну ідею України зорієнтованою і спрямованою на побудову вільної демократичної держави, яка чітко усвідомлює і вміє відстоювати національні інтереси, гарантувати своїм громадянам усі права і свободи” (13). А невдовзі після цього виступу на зустрічі з журналістами, Леонід Кучма поскаржився, що розбудувати Україну перешкоджає... відсутність національної ідеї і додав слова, які стали крилатими впродовж останніх років: “Вкажіть мені національну ідею в Україні, і я впроваджуватиму її у життя”. На жаль, пошуки національної

ідеї попереднього Президента закінчилися невдачею. Новий Президент і його команда тим часом декларують новий курс на пошуки спільної національної ідеї, здатної об'єднати галичанина і донеччанина, мешканця Полісся із представником Криму.

Тому, коли історично пошуки національної ідеї стають на порядку денному, як правило, у зв'язку із загостренням державотворчих питань (у Німеччині під час подолання політичної роздробленості, в Італії — при вирішенні питання суспільної єдності, національного визволення), — в Україні питання пошуку — традиційне.

Здобуття незалежності спричинило чергове його загострення як у владній верхівці, так і в колах політологів та публіцистів. Як наслідок — через таку невизначеність у вищих ешелонах влади у нас і досі немає, за словами О. Романчука, “фундаментальної концепції розбудови України як держави європейського стандарту, досі не сформована чітка система державних пріоритетів, ідеологічних цінностей, основних принципів національної ідеології” (18; 83). Розбудовувати державу відверто перешкоджає наша світоглядна невизначеність, за якою, як стверджує О. Романчук, приховується “відсутність цілісної системи національних орієнтирів, провінційність інтелігенції, комплекс меншовартості, гіпертрофований егоцентризм” (18; 83).

На перший погляд, після проголошення незалежності України (формально — держави української нації) цю концепцію не так уже й важко було виробити: першочергове завдання полягало в тому, щоб гноблену націю перетворити у державну націю. Проте цього зробити не вдалося, як не вдалося зрозуміти, що “державна українська нація здатна відкрити українському народові та іншим народам, які заселяють Україну, шлях до демократії такого типу, яким користується більшість європейських держав, у яких панують державні нації — французька, німецька, шведська та інші” (4; 25).

Замість того, щоб зрозуміти таку просту й зрозумілу істину, різноманітні ідеологи з багатьох політичних партій та станів заходилися подекуди на рівному місці розробляти ідею української титульної нації. Біда такої концепції, як стверджує Я. Дашкевич, полягає насамперед у тому, що “відповідальність за всі злочини, які діються й діятимуться в державі, — в очах цілого світу — має нести, зрозуміло, саме українська нація” (4; 25).

Перед тим як формулювати будь-яку ідею чи ідеологію, слід задати собі запитання: “А в чому ж зміст її існування”? І якщо це національна ідея, то насамперед потрібно з'ясувати, для чого нація існує. Як відомо, у сучасному світі побутують різні розуміння призначення того чи іншого народу, але більшість із них мають один серйозний недолік — вони є надто складними, аби бути зрозумілими звичайними громадянами. Розробляючи свої концепції, автори та ідеологи пишуть їх чомусь для аудиторії вузьких спеціалістів, які займаються політичними чи філософськими питаннями професійно. Однак політологія є наукою прикладною й повинна давати суспільству відповіді на нагальні питання сьогодення, причому ці відповіді мають бути зрозумілими для всього народу, а не тільки для вузького кола спеціалістів. Таким чином, у кількох словах неможливо сформулювати суть та призначення національної ідеї.

Не на користь нашої державі й те, що шукачі національної ідеї в Україні намагаються викинути з активного вжитку таке поняття, як націоналізм, вважа-

ючи його чимось крामольним і людиноненависницьким. Це вкрай небезпечна тенденція, адже саме націоналізм є першопричиною й основним чинником розбудови будь-якої держави. “Під націоналізмом я розумію щось більш конкретне, ідеологічно важливіше й загрозовіше, а саме: переконання, що, по-перше, люди належать до певної визначеної групи, яка відрізняється від інших способом життя; що риси окремих людей, які становлять цю групу, сформувалися й можуть бути зрозумілі лише в контексті властивостей групи, виражених у категоріях спільної території, звичаїв, законів, спогадів, вірувань, мови, форм мистецької та релігійної експресії, суспільних інститутів і стилів життя, до чого дехто додає ще спадковість, спільність крові і расові особливості; саме ці фактори формують людей, їхні цілі та вартості” (1) — писав англійський філософ, лауреат Нобелівської премії Ісайя Берлін.

Філософ трактує націоналізм як явище, котре тривалий час недооцінювалося, але котре завжди виявлялося могутньою, загрозовою силою. Для кого — загрозовою? Насамперед для прихильників “світового уряду”, різноманітних космополітів, які під гаслами глобалізму впроваджують свої антилюдські і антинаціональні принципи. Для них націоналізм і є найбільшою небезпекою. Боятися й справді є чого, адже “націоналізм — ідея універсальна за типом поширення — ніколи не був ідеєю універсальною за виконанням. Націоналізм завжди мав власне виразне етнічне, національне, обмежене в просторі зафарбування. Націоналізм ніколи не міг бути глобальним за виконанням, бо націоналізми різних націй майже обов’язково приводили до зіткнення між цими націями, особливо коли націоналізм ускладнювався імперіалізмом” (4; 18).

Отже, саме націоналізм може стати тим бар’єром, який зупинить згубні для націй процеси об’єднання у “єдину людську спільноту” із чітким домінуванням “світового уряду”, і саме він є гарантом існування незалежних держав та знаменом тих поневолених націй, які прагнуть визволитися від гноблення. Зрозуміло, що такий чинник не подобається прихильникам нового світоустрою, які, натомість, пропонують відмовитися від націоналізму, як захисника національних інтересів, добровільно віддати себе у нове поневолення і прийняти постулати лібералізму — теорії, яка обіцяє всім рівні можливості незалежно від національної приналежності.

І поки тривають дискусії на сторінках українських видань з приводу єдиної концепції національної ідеї, нам варто прислухатися до авторів з сусідньої нам Росії. Російські публіцисти, у яких націоналізм подекуди переходить у відвертий шовінізм (останнє — радше від усвідомлення втрати можливості панування над іншими народами), але котрим є на що спертися, значно послідовніші у відстоюванні національних інтересів. Вони давно застерігають від сповідування ліберальної концепції в національній ідеї, вбачаючи у ній згубний, насамперед — для слов’янських народів, підтекст.

“Лібералізм — це огидне, людиноненависницьке, підле вчення. Він огидний і в теорії, і на практиці. Якщо б ми знали, що стоїть за гарним чужоземним словом “лібералізм” — ми б вжахнулись й кинулися б тікати від нього як можна швидше і якомога далі” (11) — стверджує російський публіцист О.Дугін і подає першопричини для такої “втечі”: “Безумовно, усі сучасні ідеології, з точки зору Традиції, підозрілі і збиткові, всі вони несуть у собі сумнівні моменти і глибокі омани. Однак і соціалізм, і фашизм, і демократія, і анархія у

певних своїх аспектах зберігають зв'язок із сакральним світоглядом, нехай частково й несвідомо у більшості випадків. Єдиним абсолютно антитрадиційним світоглядом є саме лібералізм, оскільки лише в ньому заперечується і в теорії, і на практиці будь-яка наступність людини відносно того, що духовно, історично, культурно й національно йому передувало. А це значить, що заперечується Традиція у всіх аспектах” (10).

Українцям на це слід звернути особливу увагу, адже з тисяч народів і народностей світу лише близько 200 вирости в нації — створили свої держави й домоглися визнання світової спільноти, серед них — Україна. Проте українцям, які своїм історичним корінням сягають у глибоку давнину, знання й досвід яких використало чимало націй з набагато меншою минувшиною, державність дісталася одним з останніх. І в цьому полягає певний парадокс реальної дійсності.

Незалежність України прийшла як результат тисячолітньої боротьби українського народу за право мати свою національну державу, яка повинна стати запорукою успішного культурного й політичного розвитку суспільства і як наслідок дотримання тисячолітніх традицій, від яких нинішні прихильники лібералізму пропонують нам відмовитися. Не маємо права цього робити, адже успіх нинішнього українського державотворення значною мірою залежить від того, чи зуміємо об'єктивно проаналізувати власний історичний досвід і збагнути нинішні світові тенденції. І дуже зле, що, на відміну від Росії, в Україні не так уже й багато публіцистів, котрі могли б поглянути на кілька кроків уперед та довести широкому загалу небезпеку тієї ситуації, яка склалася в Україні та довкола неї.

Росія у цьому випадку випереджає Україну хоча б з огляду на те, що своєчасно зрозуміла суть та значення світоглядної публіцистики, яку так недолюблювала радянська ідеологічна система. Там довкола тематики про національну ідею також розгорталася справжні дискусії, але велися вони за певними правилами, мали своє місце, час і дійових персонажів.

Слід зазначити, що, чимало місця для висвітлення питань про національну ідею відвели такі знані в Росії видання, як “Литературная газета”, “Независимая газета”, “Российская газета”, “Советская Россия” і “Коммерсантъ”, спроможні охопити широкі верстви населення. В Україні ж національна ідея свого часу обговорювалася лише кількома елітарними виданнями, які своїм накладом не могли охопити ані всіх регіонів, ані великої кількості населення. Ще одна відмінність між Росією та Україною полягала в тому, що для наших сусідів ця тема стала актуальною не на початку нового тисячоліття (як це маємо в Україні на прикладі Леоніда Кучми), а в середині 90-х років минулого століття. Точкою відліку можна вважати 1996 рік — коли в Росії актуальним став заклик, кинутий Борисом Єльцином: “Нам потрібна Ідея для Росії”.

Як це нерідко буває у таких випадках, питання про національну ідею з духовної площини переросло у площину взаємовідносин суспільство-влада, коли кожен політик намагався трансплантувати уособлення національної ідеї у свою передвиборчу програму. Як наслідок, ЗМІ Росії розпочали серійне продукування “ідейного” матеріалу. Перш за все втілювати концепцію пошуку “ідеї для Росії” кинулася інтелігенція, а не вузькі кола політологів. У Росії тоді розпочалася нова епоха, характерною ознакою якої були кінофільми на кшталт “Сибірського циркульника” та скликання представницьких академічних форумів

“До питання про...”. В Україні ж так і не відбулося жодної спроби пошуку консенсусу у формуванні ідеологічного курсу держави на загальнонаціональному рівні.

Щоправда, із запізненням на декілька років Україна спробувала повторити російський досвід. Кінематографісти зняли за величезні кошти “Молитву за гетьмана Мазепу”, а псевдоеліта пропонувала Леоніду Кучмі своє, подекуди не підкріплене ні історичним, ні національним аспектом бачення національної ідеї. Сторінки газет та журналів зарясніли новими поглядами на національну ідею, яка, значною мірою, розглядалася за російським взірцем. Таким чином, в Україні переважно опиралися на досвід хоч і слов’янської за менталітетом, але чужої за традиціями сусідньої нам держави. А прикладом для наслідування були уже згадувані російські видання. Такий шлях був помилковим з огляду на те, що “досвід, котрий нація здобуває в процесі свого становлення, є унікальним і не може бути повторений ніякими іншими утвореннями” (17; 28)

Хоча в історії української преси були видання, які українську національну ідею сповідували не впродовж останнього десятка років, а — цілого століття. Зрозуміло, що мова йде про діаспорну пресу, а в нашому випадку — про одного з її яскравих представників — газету американських українців “Свобода”. Наш вибір зумовлений тим, що українська громада в Америці — одна з найорганізованіших національних меншин і один з найвагоміших складників української діаспори.

Діаспора — це етнічна спільнота, яка живе далеко поза материком, з якого походить, а її представники є повноправними громадянами нової країни і без якогось конкретного впливу з материка (ізоляції чи втручання) утворили в новій країні свої організаційні структури, які й представляють інтереси цієї спільноти на світовій арені. Завданням діаспори є “збереження ідентичності” (21), яке розбивається на три підскладові:

- розвивати всебічну участь у житті тієї країни, де вони мешкають;
- зберігати свою етнічну окремішність;
- плекати двосторонній і взаємно корисний зв’язок з країною свого походження.

З іншого боку, “етнічна самосвідомість, як одна із складових частин масової свідомості кожного народу визначається мірою збереження населенням історичних коренів, рідної культури та національної згуртованості” (22; 260)

Ми недаремно наголошуємо на формуванні власних організаційних структур, адже організацій на кшталт Українського Народного Союзу на Американському континенті не мають спадкоємці інших етнічних груп імігрантів.

Характерною відмінністю між українцем в Україні і США є те, що в останнього ставлення до автохтонної батьківщини є дуже посереднім. Він живе своїм життям, яке переважно базується на почуттях близькості до однієї і тієї ж етнічної спільноти, але такої близькості до прабатьківщини американський українець може і не відчувати. Основною прикметою діаспорного українця є те, що він вважає себе насамперед громадянином тієї країни, в якій мешкає, мало того, він є ще й патріотом цієї країни. І якщо бути відвертими, то українці у країнах «нового світу» доклали чимало зусиль для розбудови цих держав. Нині американські українці досягли певних успіхів у бізнесі, політиці, медицині, науці, а тому не мислять себе без нової батьківщини. Вони уже не вважають

себе, як їхні прадіди, “тимчасовими” мешканцями на Американському континенті і не мріють про повернення на землю прадідів.

За дослідженнями американських соціологів, процес повної асиміляції на Американському континенті закінчується в третьому поколінні. У той час, коли перше покоління, яке в своїй більшості жило духом і стилем рідних земель, свято дотримувалось національних звичаїв та традицій, а Америкою цікавилось настільки, наскільки вона була джерелом матеріального існування, — повної асиміляції могло й не зазнати. Для повноцінного сприйняття устрою та звичаїв будь-якої країни, для свого ототоження з нею в цій країні потрібно народитись. Саме через те друге і третє покоління вже більш прив’язане до своєї нової батьківщини, а стосовно України зберігає тільки свої симпатії і готовність допомогти історичній батьківщині. Сьогодні потрібно говорити про четверте покоління американських українців, виховане під впливом американської культури, котре усе частіше стає одномовним (англомовним), а завершальним етапом цього процесу є натуралізація, яка охоплює майже всіх емігрантів. І навіть церква, за своєю природою — найконсервативніша інституція, йде шляхом американізації (введення деяких обрядів, англійської мови для практичного користування тощо).

Таким чином, велика Україна для значної частини американських українців уже не є чимось сокровеним і вартим постійної уваги, але це не значить, що вони не мріяли, аби велика Україна була самостійною національною державою, економічно багатою та політично незалежною.

Мало того, українці з їхньою ментальністю і нестандартним способом мислення, створили на Американському континенті прецедент, гідний широкого та глибокого вивчення і докорінного пізнання. Мається на увазі заснування, організація, розвиток та діяльність газети “Свобода”.

Зазначимо, що в Америці було два види газет етнічних груп із своїми специфічними ролями та завданнями. Це газети етнічних груп, “старі краї” яких завжди були вільними і незалежними, та газети тих груп, народи яких не мали своїх вільних і незалежних держав. Перші, окрім звичайного внеску в американський розвиток, “служать своєрідним помостом між Америкою та країною їхнього походження” (8; 69). Другі, до яких чи не найдовший час належали українці, несли на собі ще й додаткове навантаження — допомагати своїм народам у їхніх змаганнях до волі та незалежності, поширювати правду про них, а часто виступати їхніми безпосередніми речниками. У цьому плані “Свобода” не мала собі рівних.

Газета, яка є своєрідною енциклопедією генези та розвитку національної ідеї, понад 110 років (з 1893 року) творила з українського іммігранта свідомого громадянина США і українського патріота загалом. Завдяки цьому часопис став “найавторитетнішим органом українців у вільному світі” (15; 4).

З гордістю потрібно ствердити, що саме “Свобода” першою ввела на американському континенті нашу національну назву “Україна” та запровадила терміни “українець” та “український”, а від моменту створення донині повела боротьбу за самоусвідомлення українців як нації, а не як частини Австро-Угорщини, Росії чи Польщі. І повела цю боротьбу з Американського континенту, поширюючи свій вплив на тамтешніх українців, а згодом — і на увесь український світ.

Уже в першому числі газета визначила свою основну мету, яку нині можна назвати служінням українській національній ідеї. Зокрема у заклик "Браття Русини" чітко зазначено призначення газети: "...нашим завданням є: просвіщати руський народ, боронити його честь від ворожих нападів, вказати дорогу до поступу, до цивілізації, до добробуту..." (2). У подальших номерах часопис окреслює українську ідею на Американському континенті і для всіх іммігрантів з України: "... Кожний знає, що життя нашого народу в старім краю під кожним оглядом дуже прикре. В усіх трьох державах, де живуть українці, приходиться їм терпіти не тільки від самих урядів, але і від "добрих сусідів" ... єдиним виходом з цього положення є з'єднання всіх українців в одну самостійну державу, з порядками наскрізь демократичними... і що ж на це ми, американські українці? Чи маємо бути на це байдужі? Ні! Ми, як частина великого і славного українського народу, мусимо також приложити цеголку до великого діла, бо хоч ми тепер на вільній землі, однак ми не сміємо забувати Матері, яка нас годувала, ані братів, що в неволі!..." (6).

Що можна сказати більше і ще виразніше з цього приводу? Значно пізніше Лука Мишуга, довголітній редактор "Свободи" оформив це гасло в теорію "двох батьківщин".

Цікавим матеріалом для науковців, які шукають фундаментальні засади формування національної ідеї, можуть стати "Десять народних заповідей" (5), де, зокрема, є такий пункт: «Не називайся даремно українцем, якщо ти байдуже дивись на українську народну справу в Америці».

У 1895 році, у роковини з дня смерті Тараса Шевченка, "Свобода" не лише знову представила поета українській громаді в Америці та описала його зусилля для національного відродження, а й наголосила: "Ми будемо йти слідами Тараса... Ми заснували газету, яка служитиме національній політиці всієї австрійської Русі, а фактично і всієї Русі-України. Ми стоїмо за це і будемо це підтримувати в пам'ять Шевченка" (3).

У той час, коли дехто з українських поселенців у США закликав народ "просити опіки в російського царя", у "Свободи" ніколи не було вагань з цього приводу. Газета постійно роз'яснювала, що "русский цар" — розбійник. Характерним проявом цього є десяте число газети за 1903 рік, у якому були такі слова: "А що всі царі є опришками, то пізнати найкраще по тому, що вони зробили з українським народом і з тією умовою, яку з ними заключив Богдан Хмельницький і в якій було застережене право, що Україна має сама собою порядкувати" (16; 81).

Цікавими є публікації "Свободи" періоду змагань за українську державу 1917-1919 років, не можна оминати і звістки про Злуку українських земель, де були такі слова: "Сповнилися мрії українського народу, сповнилися надії тих, що за сю велику ідею проливали кров і віддали життя. Радіють нині українці в Києві, а також радіють українці галицькі, буковинські і закарпатські з угорської Русі, що не даром вони терпіли і проливали кров, бо прийшла година... Українці американські не менше радіють цією великою подією. Радіють, що сповнилась мрія їх і їхніх батьків, що як будуть вертатися до старого краю, то вже поїдуть на Україну, до української Народної Республіки" (9; 34).

Уже тоді "Свобода" чітко визначала ті критерії, на яких повинна будуватися українська національна ідея: "Ще багато треба буде боротьби і праці,

поки ся з'єдинена Українська Народна Республіка буде сильна і непобідима. До цієї боротьби і праці кожний українець і кожна українка мусять доложити труду і посвяти, але сила у єдності передусім. Як наші брати в старім краю подають собі руки і єднаються та лучать рідні землі, то це полегшить оборону України і запевнить їй силу, розвиток та світлу будучість” (9; 34).

Найбільшим і найдовшим, а тому — й найпоєднанішим виявом національної самосвідомості журналістів та дописувачів до газети була популяризація і підтримка національного революційного руху в Західній Україні, коли українці боролись на два, а то й на три фронти. “Свобода” закликала українців допомагати один одному, об'єднуватись та без найменших вагань іти шляхом до повного визволення України. Це була чи не найбільша роль “Свободи” в ідейній пропаганді серед українського населення, враховуючи “партійність” газет у радянській Україні та вічну цензуру польського уряду щодо “Діла”.

Коли поразка збройної боротьби стала неминучою, коли на Американському континенті відчули, що незалежної України вкотре не буде, журналісти “Свободи” не піддалися апатії та песимізму. Навпаки, газета дещо скоригувала свій курс і визначила нові пріоритети: “Щойно тепер, коли дістаємо щораз більше інтелектуальних сил з молодого покоління та коли прибули до нас остатніми роками у великій кількості видатні українські науковці, мистці, письменники та різного роду фахівці, ми можемо перейти від піонерства — в нову добу планового вкладу української спільноти в американське життя. Коли вже доля привела на цю землю так багато українського інтелекту, то було б великим прогріхом супроти українського народу й України, коли б ми навіть ще тепер не зуміли покласти тривку основу під американсько-українське майбутнє” (14; 5), — писав редактор газети Лука Мишуга.

І впродовж майже п'ятдесяти років «Свобода» була одним із речників українського національного духу не лише в США, а й у всьому світі, куди доля порозкидала українців. У той час, коли на етнічних українських землях видання були українськими лише за мовою, то одним із представників справді українських видань була “Свобода”. На її сторінках друкували свої прозові, публіцистичні та наукові праці ті українські філософи, письменники та публіцисти, яких нині можна віднести до фундаторів засад української національної ідеї. Це насамперед: Євген Маланюк, Тодось Осьмачка, Василь Чапленко, Василь Барка, Олекса Стефанович, Богдан Кравців, Оксана Лятуринська, Алла Коссовська, Наталія Ливицька-Холодна, Яр Славутич, Докія Гуменна, Улас Самчук, Святослав Гординський, Юрій Шевельов, Іван Кедрин, Едгард Козак, Петро Мегик, Михайло Мороз, Анатоль Юриняк, Роман Смаль-Стоцький, Володимир Барагура, Лука Проців, Микола Степаненко, Зосим Дончук та інші.

Прикметно, що, перебуваючи на території США, “Свобода” не завжди підтримувала позиції американського уряду щодо внутрішньої та зовнішньої політики США. Яскравим прикладом може служити редакційний коментар “Достойний відхід Джорджа Буша” (7), у якому газета подає своє бачення методів його керівництва. Віддаючи належне цьому політику за період його правління, “Свобода” зазначає: “Політика Уряду Джорджа Буша керувалася виключно інтересами Америки ... Ми, українці, не маємо причини особливо захоплюватися Джорджем Бушем, який тільки у теорії визнавав право народів на державне самовизначення, який український державницький патріотизм назвав

у своїй промові у Києві “самогубним націоналізмом”, та який не тільки супроти України провинився у добі її боротьби за визволення, але й супроти прибалтійських держав та супроти Хорватії” (7). Попри таке початкове ставлення Джорджа Буша до України, “Свобода” відзначає, що згодом президент США таки зумів усвідомити свою помилку і змінити курс зовнішньої політики щодо молодій українській державі.

Після відновлення незалежної Української держави та проголошення політики гласності і свободи слова “Свобода” займає набагато вищезначущу державницьку позицію, аніж чимало видань в Україні. Газета жодного разу не дозволяє собі поливати брудом (як це робили українські видання) першого Президента України Леоніда Кравчука, тактовно вказуючи на його помилки й прорахунки. Це вкотре ще раз підкреслює, що національна ідея в американських українців на той час стояла понад особистими уподобаннями. Микола Руденко у статті “Перший рік державного становлення” (20) дотримується думки, що “якщо мислити реалістично, то якихось більших досягнень від Президента і його команди за такий короткий час годі й вимагати. Набагато важливішим є той факт, що вдалося закласти фундамент держави, на якому можна зводити стіни держави” (20). В Україні, на жаль, за матеріальними та економічними негараздами не всі зрозуміли заклик Руденка: “Якщо ми так не шануємо свого Президента, що дозволяємо його запросто обливати чимось гіршим, аніж звичайні помії — ми ще не здобули права називатися цивілізованими. Адже ж ясно: честь Президента — честь держави”(19).

Проте час та історичні обставини висунули перед американськими українцями нові завдання. І, як це не прикро констатувати, вони з ними впоралися не найкраще. Хоч ми неодноразово наголошували, що українці в Америці згуртовані довкола національної ідеї, проте само собою очевидно, що сьогодні ця “національна ідея” переживає не найкращий період свого життя. Після здобуття Україною державної незалежності ця ідея фактично відсутня, оскільки вичерпала своє первісне призначення.

Незалежна Україна обрала власний шлях розвитку. Свідомо чи не свідомо, після проголошення незалежності молода держава почала ставити перед діаспорою вимоги: допомагайте фінансово, але в деталі розбудови нашої держави не втручайтеся. Українська владна верхівка не поспішала переймати усі ці ідеологічні напрацювання американських українців. Подекуди вони й насправді виявилися малоприслужними для втілення, подекуди були непристосованими до українських реалій, але діаспору фактично позбавили права впливу на побудову держави та на вироблення спільної національної ідеї. Через це відбулося певне охолодження стосунків між українцями в Україні та в діаспорі, яке впродовж останніх років все зростало. Виникла неприваблива тріада — українська влада сама по собі, український народ вирішує свої злободенні справи, а діаспора немовби проголосила нейтралітет до того, що відбувається — реальних засобів впливу у неї нема.

Не здобувши підтримки в українських політичних колах, розчарувавшись у темпах та методах проведення економічних реформ, українці США змінили свою поведінку з райдужної ейфорії на скептицизм та гіркий песимізм. Про це першим на високому рівні заговорив один із найвідоміших українських професорів за океаном Юрій Шевельов, який навесні 1994 року, згадавши усі

здобутки та негаразди, виразно розставив крапки над “і” і заговорив про “взаємне розчарування”.

Причини цього розчарування спробувала відшукати “Свобода”:

“Розчарувалися, що за понад двох років державної незалежності України панівною тамтешньою мовою є мова російська, що там хід подій пішов до гіршого, а не до кращого, що не можна було зупинити масового розкрадання державного майна, масового хабарництва, катастрофальної інфляції та адміністративного хаосу. І той стан справ в Україні безумовно вплинув гнітюче і на українську спільноту в Америці”(12).

“Свобода” і надалі продовжує виходити та інформувати американських українців про стан справ в Україні та в світі, але тепер її поради та настанови уже не сприймаються з великим ентузіазмом, як раніше.

А тим часом суперечки щодо майбутнього курсу та ідеології держави і надалі розтинають українське суспільство і об’єднують учасників політикуму у ворожі одне одному табори. Соціально-економічні негаразди не розв’язуються належним чином, а стають предметом політичних та ідеологічних розмежувань. Певні політичні сили і їхні речники (в тому числі — й науковці та публіцисти) пробують своє угодовство та українофобство видавати за відстоювання української національної ідеї. Таким чином, альтернативи пошуку національної ідеї (та чи повинна бути альтернатива ідеї?) перекладаються на мову політичних гасел та заяв.

Тому напрошується висновок, що в українському суспільстві настав час обговорювати не значення, історію та складники національної ідеї, а визначати та втілювати конкретні шляхи та засоби самоутвердження української нації. І досвід діаспори у цьому питанні може відіграти важливу роль.

-
1. Берлін І. До питання про націоналізм // Сучасність. — 1993. — Ч.3.
 2. Браття Русини // Свобода. — 1893. — 15 верес.
 3. Будеш, батьку, панувати // Свобода. — 1895. — 10 берез.
 4. Дашкевич Я. Комунізм, демократія, націоналізм: український варіант // Монологи в універсумі. — Львів, 2000. — С.16-26.
 5. Десять народних заповідей // Свобода. — 1894. — 1894. — 20 квіт.
 6. До діла, браття // Свобода. — 1900. — 17 жовт.
 7. Достойний відхід Джорджа Буша // Свобода. — 1993. — 14 січ.
 8. Драган А. Газета хрестоносних походів // Альманах Українського Народного Союзу. — Джерсі-Сіті — Нью-Йорк: Свобода, 1983.
 9. Драган А. Історія 18-го року у “Свободі” // Альманах Українського Народного Союзу. — Джерсі-Сіті — Нью-Йорк: Свобода, 1968.
 10. Дугин А. Демократія против лібералізму // Завтра. — 2000. — №3.
 11. Дугин А. Свобода для // Лит. газета. — 2002. — 17-24 ноябр.
 12. Корчення української громади в Америці // Свобода. — 1994. — 19 квіт.
 13. Кучма Л. Уроки незалежності // Літературна Україна. — 2001. — 23 серп.
 14. Мишуга Л. В історичний момент // Альманах Українського Народного Союзу. — Джерсі-Сіті — Нью-Йорк: Свобода, 1952.

15. *Присяжний М.* Преса української еміграції в Німеччині. — Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2000.
16. Пропам'ятна книга УНСоюзу 1894-1934. — Джерсі-Сіті — Нью-Йорк: Свобода, 1936. — 752 с.
17. *Пустотін В.* Самосвідомість нації як специфічна реальність / Другий міжнародний конгрес українців, Львів, 22-28 серпня 1993р. Доповіді і повідомлення (філософія). — Львів, 1994. — С.27-31.
18. *Романчук О.* Українська ідея або імператив особистості // Монологи в універсумі. — Львів, 2000. — С.79-87.
19. *Руденко М.* Весну зупинити не можна // Свобода. — 1993. — 2 квіт.
20. *Руденко М.* Перший рік державного становлення // Свобода. — 1992. — 2 груд.
21. *Сербин Р.* За яку спадщину? Українські діаспора й Україна: за партнерські засади співпраці // Молодь України. — 1995. — 25 лип.
22. *Шкільняк В.* Збереження етнічної самосвідомості в інонаціональному оточенні / Другий міжнародний конгрес українців, Львів, 22-28 серпня 1993 р. Доповіді і повідомлення (історіографія українознавства, етнологія, культура). — Львів, 1994. — С.260-264.

NATIONAL IDEA IN UKRAINE AND IN THE PRESS OF DIASPORA: COMPARATIVE ASPECT

Taras Balda

L'viv Ivan Franko National University
79000 Lviv, Universytetska Str. 1
Tel. office: (032) 296-47-75
E-mail: skaljuk@rambler.ru

The article attempts to analyze the conceptions of the national idea and search it out in the Ukrainian and Diaspora press. The author outlines the experience of the publicism of the newspaper of American Ukrainians "Freedom" in the generation of the national priorities.

Keywords: national idea, Diaspora, "Freedom", publicism, press, reflection of reality, consciousness, national values.

Стаття надійшла до редколегії 12.10.2005